

Adalékok a korondi aragonit történetéhez

Jelige: Aragonit

Tartalom

Bevezető	2
Korond történetének rövid áttekintése	3
Amit tudni kell a korondi aragonitról	6
Adalékok a korondi aragonit feldolgozásának történetéhez	8
Az aragonit dísz tárgyak.....	20
Ki volt Knop Vencel?	22
Befejezés	25
Mellékletek	26
Bibliográfia.....	29

Bevezető

"... egyszerre előttünk a Csigahegy, a szivárvány minden színében tündöklő, csillogó szikladomb alakjában. A csillogó anyagot az alatta buzgó sós forrás rakta le [...] réteget réteg után rakva, óráról órára a dombnak tömegét...

(Hankó Vilmos)

Mintha a tündérek tanyájáról szólna az idézet... de hol találjuk ma a szivárvány minden színében tündöklő, csillogó szikladombot, a tündértanyát? Ahogyan realitásunk hatására szétfoszlik a tündér-lak képe, úgy tűnt el a korondi csiga-dombi aragonithegy a bányászat hatására. A Szováta irányába utazók úgy suhannak el Korond valamikori világhírét megalapozó terület mellett, mintha soha nem is lett volna ott semmi... A XIX. század második felében Korond elsősorban a fürdőjéről volt híres s csak azután a kerámiájáról és a tapló feldolgozásáról. A XX. század elején azonban ez megváltozott: már az első aragonitbánya megnyitása előtt kezdetét vette a korondi aragonit diadalútja. Első lépése a londoni világkiállítás volt, ahova aragonit dísz tárgyakat vittek...

Hazánk ipartörténetének egyik unikumáról oly kevesen hallottak és a helyiek körében is már párját ritkítja azon személyek száma, akik még mesélni tudnának róla. Éppen ezért a dolgozat célja feleleveníteni a korondi aragonit útját, annak keletkezésétől végleges kiaknázásáig.

Jelen írás röviden bemutatja az aragonit létrejöttének helyét és mikéntjét, majd részletesen tárgyalja a feldolgozás történetét. Külön fejezetben lesz szó arról az emberről, akinek a nevéhez kötődik az aragonit-feldolgozás iparágának meghonosítása. A kimondottan a témáról szóló szakirodalom igencsak hiányos, mivel egy kevésbé ismert területről szól. Éppen ezért meghatározó fontossággal bírtak a levéltári kutatások és a helyiek aragonitról szóló írásai, cikkei.

A Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság által létrehozott Korond-Parajd Természetvédelmi Gondokság a valamikori bányatulajdonos leszármazottaival karöltve egy múzeumot szeretne létrehozni, amely emléket állítana a múlt századi Korond egyik legjelentősebb vállalkozásának. E dolgozat megírása a múzeum létrehozását hivatott segíteni.

Korond történetének rövid áttekintése

Korond a Sóvidék egyik legnépsebb települése. Székelyudvarhelytől 26 km-re északnyugatra, a 13A országút mentén, a Korondi-medence déli részén, a Küküllő-dombság és a Görgényi-havasok nyugati lábánál elterülő fennsík határán fekszik. Közigazgatásilag a községhez a következő falvak tartoznak: Atyha, Kalonda, Pálpataka és Fenyőkút.

Természetföldrajzi határaiként megjelölhetők nyugatról a Firtos-hegy, Kadácsmező, északi oldalról a Hollókő és a Súlyomkő, keletről Csillaghegy, Szőlőmál, Les-hegy, délről pedig a Kalonda-tető, Horvásmező, Égettvész, Vápa, Sarok, Fügevár és a Hazanéző.¹

A község területe két részre osztható: a keleti része a Görgényi-havasok vulkáni fennsíkjához, a nyugati része pedig a Küküllő-dombsághoz tartozik.²

A Korondi-medencét 800–1000 m magas dombok veszik körül, melyek teraszosan emelkednek egymás fölé, tengelyét pedig a Korond-patak képezi. A déli részen található magas fennsíkot völgyek szabdalják, ez a déli rész a vulkáni plató folytatása Szilos – Firtos – Siklódkő vonaláig.³

A korondi emberek híresek szívből jövő táncukról, nagy munkabírásiukról s nem utolsósorban gazdagságukról. Ki ne ismerné a korondi fazekasok termékeit? Vagy éppen a taplóból készült különleges, ám mára már egyre ritkább dísz tárgyakat? A korondiak még mindig tartják hagyományaikat, és élnek még a hagyományos mesterségek. Erős hagyományszeretetükről tesz tanúságot a még fennmaradt, máig élő eredetmonda, amely megmagyarázza a község s a környékén levő települések nevének eredetét: réges-régen, a vidék ura Firtos várában lakott. Történt egy nap, hogy fiaik összegyűltek, s egyszerre kérték ki az atyai jussot. Így szólt a legnagyobb: -Koromhoz képest kérek birtokot. Így keletkezett Korond. -Adj, ha lehet nekem is, mondta a következő, s ő kapta meg a területet, melynek neve Atyha lett... s így tovább megmagyarázták az öreg korondiak a szomszédos falvak neveit is.⁴

A néphagyomány szerint a falu alapításkor nem a mostani helyén állt, hanem a Szállás nevű határrészen. Régészeti leletek nem támasztják ezt alá, de a 19. század során a határban számos avar leletet fedeztek fel. A település felett található Firtos várát pedig minden bizonnyal a XI. század végén építették. A telegdi székelyek első csoportjai a XII. század

¹ Vofkori László: Utazások Székelyföldön. Csíkszereda, Pro Print Kiadó, 2007, p. 101.

² Horváth István: A székely sóbányászat rövid története. Parajdi Sóbánya, Parajd, 2001, p. 9.

³ U.o. p. 23.

⁴ K. Kovács András (szerk.): Korondi sokadalom. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002, p. 9.

végén, a XIII. század elején telepedtek le ezen a területen. A környéken besenyő népesség is lakott.⁵

A település első írásos említése az 1332. évi pápai tizedjegyzékben szerepel, Kurund-Kurnud alakban. További névváltozatai a következők: Korond, Koronth, Korondffalua, Korot, Korund, Corond.⁶ A település alakja, hagyományai azt sugallják, hogy több kisebb településrészből fejlődött ki, ezek a részek a következők: Dió, Pampocsára, Telek, Tómező.

A reformáció előtt a korondi, az atyhai és a pálfalvi egyházközségek a korondi templomot használták, amely 1533-ban épült. Később a település nagy része áttért unitárius hitre. Az 1562. évi székely felkelés után János Zsigmond szigorúan korlátozta a székely kiváltságokat. Ekkor jelent meg a jobbágyság és a zsellérség, s kezdett kialakulni a nagybirtok is. A falu legnagyobb területe a Gyulaffi család birtokába került. A településen solymárok is laktak, erre utalhat a Sólýomkő határrész neve is. Az itteni solymárok sólymokat szolgáltatottak II. Rákóczi Györgynek.⁷

A XVI. századtól kezdve sajátos törvények szerint működött a falu, a közösséget a falutanács vezeti, amely a XVIII. században már hétagú: hat „hitös” és egy „falubíró” volt benne. A falutanácsot évente választották s bárki részt vállalhatott benne, még a jobbágyok is, amennyiben megszavazták. A falun belül működött az úgynevezett tízesek vagy tizedek rendszere is, ezeknek saját vagyonuk is lehetett, kölcsönt is adhattak tagjaiknak, de igazgatták a falu határát, felújításokat eszközöltek stb. Ez a rendszer egészen a XIX. századik működött.⁸

1696-ban unitárius iskola működött a faluban, iskolamestere Almási Dániel volt. A XVIII. század elején sok szerencsétlenség sújtja a vidéket: kuruc-labanc csatározások, pestisjárvány, szárazság miatti éhínség, s majd ismételt pestis. Ezek következményeként nagyon sokan elvándoroltak.⁹

Az ellenreformáció hatására a Firtos-vár területén megtelepednek a jezsuiták, majd a minoriták. 1716-ban az unitáriusok közös megegyezés alapján visszaadják a templomot a katolikusoknak. A század közepére a település annyira felfejlődik, hogy a Sóvidék egyik legjelentősebbje lesz úgy népességi, mint gazdasági szempontból. Ekkoriban 40 jobbágycsalád élt Korondon.¹⁰ A sok szerencsétlenség, ami ekkoriban sújtja a lakosságot, arra kényszeríti őket, hogy a jobb megélhetés érdekében új mesterségekbe kezdjenek a

⁵ K. Kovács András (szerk.): i.m., p.10.

⁶ U.o. p. 17.

⁷ Uo. p. 12.

⁸ Uo. p. 13.

⁹ Uo. p. 12.

¹⁰ Uo. p. 15.

földművelés és az állattartás mellett. Ekkor alakul ki a zsendlyfaragás, mészégetés, kender- és gyapjúfeldolgozás, sószállítás s nem utolsó sorban a fazekasság, amely a XIX-XX. században virágzott.¹¹

Korond fejlődéséhez nagyban hozzájárult, hogy Mária Terézia 1750-től négy vásár tartását engedélyezte a településen: a téli vásárt, a fűhozó vásárt, az eperéréskorit és a Bertalan-napit.¹² Ekkor már szabadon árusíthatták csempéiket és vörös, mázatlan cserépedényeiket. 1820-ra már ötven fazekas dolgozott a településen. Nem sokkal később terjed el a mázas edények készítésének technikája, melyet az egész falu elsajátít. 1893-ban pedig már 367 család foglalkozik a korongozással. Az első világháború idején nagy hiány volt vasedényekből, így elterjedtek a cserépedények, 1920 után pedig új piac nyílt a korondiak számára: Órománia. Ezután már szinte töretlen fejlődésnek indult az iparág, így a XX. század második felében, több cserépgyár is létesült.¹³

A cserépedények készítése mellett jelentős jövedelemforrásnak számítottak még a malmok is, valamint a sókereskedelem. A korondiak közül sokan foglalkoztak a só szállításával, de voltak, akik az illegális sófőzéssel is megpróbálkoztak.¹⁴

Korond történetéről lévén szó, meg kell említeni a híres korondi fürdőt is. Egy 1729-ben keltezett levél tanúsága szerint már külföldi orvosok is jól ismerték az itteni vizet. A fürdő első kiépítője, tulajdonosa a korondi Molnos család volt. Az idők során számos kézen átment a korondi fürdő, virágkorát a XIX. században élte, majd egy közel húszéves hanyatlás után, 1892-ben Gáspár Gyula vásárolta meg. Gáspár teljes vagyonát a fürdőre áldozta, s újra híressé tette azt. Halála után fiai vették át a vállalkozást, ám kezük alatt csődbe jutott.¹⁵

Korond másik híressége a valamikori aragonitgyár. Az üzem tulajdonosa kortársa volt Gáspár Gyulának, tehát méltán mondható, hogy a település virágkorát a XIX. század utolsó felétől a XX. század első feléig élte.

¹¹ K. Kovács András (szerk.): i.m., p. 15.

¹² U.o., p. 16.

¹³ U.o., p. 16.

¹⁴ U.o., p. 17.

¹⁵ Ambrus Lajos (szerk.): Helyismereti olvasókönyv. Firtos Művelődési Egyesület, Korond, 2001, p. 116-117., 136.

Amit tudni kell a korondi aragonitról

Orbán Balázs szerint „Erdély 800 sósforrásából 129 Parajd vidékén fakad fel”. Ide tartozik a korondi és a sófalvi határ is.¹⁶ Ám lévén, hogy Korond környéke képezi a kontaktzónát az Erdélyi-medence üledékes kőzete és a Görgényi-havasok vulkanikus kőzetei közt, számos más típusú ásványvíz-előfordulás is megfigyelhető: találunk itt vasas, széndioxidos, karbonátos és kénhidrogén ásványvizeket is.

Ez a sok-sok különböző forrás, amely e vidéken feltör önmagában is érdekes, azonban még különlegesebb az a néhány korondi ásványvíz, amelynek jellegzetes lerakódása van. Ezeknek több lelőhelye is ismeretes, de mind közül a legjelentősebbek a Laposlik, a Falu dombja és a Csiga-domb.

Ezeket a karbonátos lerakódásokat „korondi aragonit”-nak is nevezik. Bizonyított, hogy ezek az „aragonitok” a szokványostól eltérő módon, hideg szénsavas sós vizеkből váltak ki. Horváth István szerint „képződésük lényegében egy alacsony hőmérsékleten történt hidrotermás lerakódáshoz vezethető vissza, amely kis mélységben, csökkentett nyomáskörnyezetben mehetett végbe.”¹⁷

Bányai János, a híres székely geológus, muzeológus is ír a korondi aragonitról. Szerinte a pontuszi agyagos márga repedéseiből feltörő kalcium-karbonátot tartalmazó sós víznek köszönhetően „szivacsos mésztufaként” jöttek létre.¹⁸

Koch Sándor 1940-ben végzett részletes ásványtani és vegyi vizsgálatai alapján megállapítható, hogy az aragonitkristályok között sok kalcitkristály is megtalálható, így valójában csak részben aragonit (részben kalcit) összetételű.¹⁹

Sok vita folyt a korondi különleges, karbonátos kőzet fajtájának megállapításáról.

Az e témáról szóló (leg)újabb tanulmány is a Kochéhoz hasonló eredményről számol be: sikerült azonosítani az aragonitréteget két magnézium-kalcit réteg közt. A legfelső réteg egy keverék, ami magnézium-kalcitból és 10%-nyi aragonitból áll, ami arra enged következtetni, hogy a magnézium-kalcit átkristályosodása az aragonité után ment végbe. Az aragonit kristályosodása után egy része átalakult kalcittá, amit a kőzetek pórusain átszivárgó

¹⁶ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. I. kötet, Fanda és Frohna Könyvnyomdájában, Budapest, 1868, p.135.

¹⁷ Horváth István: i.m., p. 29.

¹⁸ Bányai János: A székelyföldi ásványvizek lerakódásainak geológiája. Kül. I. a Dr.Szádeczky-Kardoss Gyula Emlékkönyvből. Kolozsvár, 1938, p. 67.

¹⁹ Horváth István: i.m., p. 43.

oldatok, sós ásványvizek segítettek elő. Következtetésképpen az aragonit mennyisége az átkristályosodás fokától függ.²⁰

E sokat vitatott közet több színben is előfordul, egyes leírások hetven színárnyalatról is említést tesznek, tény, hogy a korondi aragonitok színe a fehér és a fekete közti széles skálát átfogja, hisz találtak már barnásat, zöldeset, rozsdásat stb.²¹

A geológiai szakirodalom több különböző néven ismeri ezt a kőzetet: aragonit, csepegőkő, örvénykő, kristályos kalcit, rostos réteges aragonit, mésztufából képződött forráskő, cseppkőves és borsókőves lerakódások, onixmárvány, forráskalcit, korondi aragonit, s talán a legérdekesebb: székely féldrágakő.²²

A már említett határrészekén - Laposlik, Falu dombja és a Csiga-domb - megtalálható a forráslerakódások ezen különleges fajtája. A Csiga-dombnak, vagy régi nevén, Rakodóhegynek nevezett területen három bánya is működött. Akkoriban még egész „hegyek” álltak ott aragonitból, mára azonban már egyenlővé lett a földdel a hatalmas sziklafal, amit kitermeltek. A bányák megnyitása a XX. század első évtizedére tehető, s egy közülük körülbelül 50 éven át működött. Egy 1910-ből származó jelentésben dr. Papp Károly, a Magyarhoni Földtani Társulat titkára a következőket írja a korondi aragonitról: „az Árcsó pusztai Csigahegy a földkerekség legszebb aragonitját tartalmazza”. Három kategóriára osztja: I. minőségű anyag, ide tartozik a valamikori domb közepén áthaladó 2 méteres érben haladó, zöldes, tarka kő. Ebből a fajtából alig párszáz m³ volt található, melynek értéke 150 koronára volt becsülhető. A II. rendű közethez a rostos, szürkés-fehér aragonit tartozott, ennek 25 korona a köbmétere, majd a legrosszabb minőségű a szürke, repedezett kőzet, ilyenből volt a legtöbb, összesen 5000 m³-nyi, ennek ára 15 korona. A borsókőves aragonit értéktelen volt.²³

A korondiak, mielőtt kitermelték volna az aragonitot, mészégetésre használták a követ. A bánya területének földjét pedig meszes jelzővel illették.²⁴

A dolgozat további részében megpróbálunk betekintést nyújtani ezen különleges ásvány feldolgozásának történetébe, hiszen egyedi volt a maga korában, lévén, hogy sem a Monarchia, sem később, Románia területén nem működött más ehhez fogható bánya. A korondi telephelyek voltak az egyetlenek, ahol aragonitot fejtettek.

²⁰ Tóth Attila: Contributions on the mineralogy of the Corund carbonate deposit. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Geologia, XLVII, 1., p. 23.

²¹ Tóth Attila–István Lajos: A darázskőtől az onixmárványig. Hazanézó könyvek, Korond, 2010, p. 30.

²² Horváth István: i.m., p. 29.

²³ Román Országos Levéltár Hargita megyei Hivatala (továbbiakban ROLHmH), F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810. szám/1929-hez csatolt 420/1912, f. 44.

²⁴ István Lajos: A korondi nép ég-, föld- és kőismerete. kézirat, Korond, 1985

Adalékok a korondi aragonit feldolgozásának történetéhez

A Korondon található aragonitkészlet sokáig hevert ismeretlenül és kihasználatlanul, azonban a XX. század első évtizedének végén felfedezték a benne rejlő gazdasági potenciált és elindult ennek kiaknázása.

1903-ban az Udvarhelyi Híradó még így nyilatkozik a korondi aragonitról A székely kőipar fejlesztéséről című cikkben: „Bánya természetesen itt sincs. Sokat beszélnek arról a közetről, hogy milyen szép, hogy mennyi szép dolgot lehetne ebből készíteni. Lehetne, de mit? Kisebb dísz tárgyak: virágtartók, gyertyatartók, hamutartók stb. csiszolásra, esztergályozásra alkalmas, faragásra nem jó, mind gyorsan széjjeltörik, mint a kőszén és csak kivételesen akadnak egy-egy egészséges darabra. [...] Egy zalatnai szakiskolában végzett kőcsiszolót [kellene] odatelepíteni... és talán idővel meg tudna ott élni és házi-iparilag kioktatná az itteni népet.”²⁵

1907-ben Gáspár Gyula, a valamikori Korond-fürdő tulajdonosa egy kérést intéz a falu előljáróihoz: kéri a község vezetőségét, hogy engedjék át neki a Sóórház területének használati jogát, mert fürdőjének szüksége lenne egy sós vizű medencére is, másképp nem konkurálhat Szovátával. (Megjegyzendő, hogy ezen a területen található az aragonit-előfordulás is.) Gáspár a vezetőséghez intézett levelében 100 koronát ígér a község tulajdonát képező „terméketlen sós dombért”, valamint állná a szerződés költségeit, és engedné az államnak a sóórház zavartalan használatát.²⁶ A községi képviselőtestület válasza nincs meg, azonban tudjuk, hogy a sós fürdő valóban megépült, ám anélkül, hogy a területet eladták volna Gáspárnak.

Az Erdélyi Kárpát Egyesület Erdély című honismereti folyóiratának egyik, 1907-ben kiadott száma Korond-fürdőt ismerteti. Az élménybeszámoló megemlíti, hogy Gáspár akkoriban aragonit díszműtárgyak készítésével kísérletezett, s amennyiben sikerül az előállítási költségeket lekicsinyíteni, talán ez az iparág is fellendülhet Korondon.²⁷

Az év októberében felkérlik a zalatnai Magyar Állami Kőfaragó és Kőcsiszoló Ipari Szakiskola igazgatóságát, hogy állapítsák meg az aragonit nyersanyag métermázsánkénti árát.²⁸

Feltételezhető az is, hogy az aragonit elenyésző mennyiségű kitermelése már ebben az évben megkezdődött. Minden bizonnyal a zalatnai Magyar Állami Kőfaragó és Kőcsiszoló

²⁵ Tóth Attila–Isztván Lajos: i.m., p. 15.

²⁶ ROLHmH, F 43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810/1929-hez csatolt 420/1912, f. 15.

²⁷ Merza Gyula: Korond-fürdő. in: Erdély, honismertető folyóirat, Erdélyi Kárpát-Egyesület, XIV.évfolyam, 3-4. szám, Szent Bonaventura könyvnyomda, Kolozsvár, 1907, p. 14.

²⁸ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810/1929-hez csatolt 420/1912, f. 15.

Ipari Szakiskola részére történt a kőfejtés. 1908-ban már biztosan nekik fejtik, amiért a községi előjárók pert akarnak indítani, hiszen az engedélyük nélkül történt a fejtés. Az 1908. március 18-án kelt 12. számú képviselőtestületi határozatból kiderül, hogy a Vadasmezőben fekvő, a község tulajdonát képező mészköves dombon (A+ 2301 telekkönyvi szám alatt szereplő terület, ugyanaz, amit 1907 szeptemberében Gáspár Gyula szeretett volna megvásárolni) Benedek Kálmán, a Magyar Királyi Sóbánya Hivatal főnöke és Csánky József, a zalatnai Magyar Állami Kőfaragó és Kőcsiszoló Ipari Szakiskola igazgatója, bányásztatni kezdtek. Három Zalatnáról küldött bányászt dolgoztattak engedély nélkül, akiket a korondi karhatalom kétszer elkergetett a helyszínről, harmadszor pedig megbírságolt²⁹. Összesen 20 métermázsas aragonitot termeltek ki. A tiszti főügyész, akire Korond rá szeretné bízni a pert, nem javasolja ennek elindítását, mivel kérdéses a terület tulajdonjoga (állami tulajdonú sóórház áll rajta), illetve sem az igazgató, sem a sóhivatal főnöke nem saját célra bányásztattak, hanem a kereskedelemügyi miniszter megbízásából, illetve azért, hogy a londoni világkiállításra szállíthassanak aragonitból készült tárgyakat.³⁰

A korondiak makacsul kitartottak amellett, hogy a sóórház területe saját tulajdonuk, annak ellenére, hogy az Approbatae Constitutiones III. részének 76. titulusa szerint az országban előforduló „mindennemű sókibúvás és sós forrás területe” kincstári tulajdon.³¹

1908 szeptemberében, egy évvel később, Gáspár Gyula újabb kéréssel fordul a korondiakhoz: egy népfürdőt szeretne építeni, s ehhez kéri a község hozzájárulását munkában és építőanyagban. A fürdőt saját területre szánná, fenntartását is ő állná s ennek fejében a következőket kérné: 10 fillér fürdési díjat és, hogy fejthesse 3 korona/métermázsas áron a sóórház alatti dombban levő „forráskövet”. A képviselőtestület úgy dönt, hogy megvitatja a fürdő ügyét, azonban azt jelzik már előre, hogy mivel a föld tulajdonjoga még mindig tisztázás alatt áll, onnan nem fejthet követ.³²

Időközben a korondiaknak sikerült bebizonyítaniuk, hogy a terület mégsem állami, hanem községi tulajdon, valamint sikerült megegyezniük a zalatnai iskolával is - a per elmaradt és átadták a kibányászott aragonit köveket a zalatnaiaknak. Megtudjuk azt is, hogy az iskola Gáspár Gyula, közelben fekvő területéről is fejtett ki követ.³³

Ugyancsak szeptemberben tesz látogatást a községi jegyzői irodában Knop Vencel is, aki a zalatnai Magyar Állami Kőfaragó és Kőcsiszoló Ipari Szakiskola tanára. Azzal a

²⁹ ROLHmH, F395, Korond község iratai, 1., f. 317.

³⁰ ROLHmH, F43, Udvarhely Vármegye iratai, Alispáni iratok, 2332/1908, f. 2., 14.

³¹ U.o., f. 1.

³² ROLHmH, F395, Korond község iratai, 1., f. 338.

³³ ROLHmH, F43, Udvarhely Vármegye iratai, Alispáni iratok, 2332/1908, f. 11.

szándékkal érkezik, hogy aragonitot vásároljon. 5-6 m³ kőre tesz ajánlatot, 10 éves szerződés mellett 10 koronát fizetne köbméterenként az iskola. Knop azt is elárulja, hogy szándékában áll egy üzem létesítése is, ha lesz elegendő mennyiségű kő. Azt is előrevetíti, hogy amennyiben ajánlata pozitív elbírálásban részesül, tesz róla, hogy évente két korondi fiú bejusson az iskolába, s „kiket ott mások fölött előnyben részesít” majd. A település vezetői az 1908. szeptember 22-én tartott rendes közgyűlésen vitatják meg Knop ajánlatát, melyet végül igencsak üdvösnek találnak, bele is mennek, azonban egyelőre csak ötéves szerződést írnak alá az iskolával, de úgy, hogy az iskolát terheli a kitermelés és a szállítás költsége is.³⁴

Az 1909. május 9-én tartott rendes közgyűlésen a korondi képviselőtestület már arról tárgyal, hogy a határban található aragonitot hogyan tudnák értékesíteni. E célra két irány mutatkozik: államsegéllyel maga a község hozzon létre egy ipari műhelyt, vagy a múlt évben már szándékait jelző Knop Vencel bérleti kérelmének jóváhagyása. Csupán két tanácsos fogalmazott meg ellenérveket a második lehetőség ellen: Gállfy Sándor attól félt, hogy mivel nem ismerik az aragonit igazi értékét, egy esetleges bérbeadással jobb ajánlattól záródnának el. Kerecsi Lajos volt a saját ipari műhely létrehozásának kezdeményezője. Meg is kereste a marosvásárhelyi kereskedelmi- és iparkamarát, ahol tetszett az ötlete s ígéretet tettek államsegély biztosítására, valamint egy zalatnai szakember kirendelésére, abban az esetben, ha a község gondoskodik ingyen telekről és műhely helyiségről. Az iparkamara kedvező viszonyulása ellenére a tanácsosok Knop ajánlatát szavazták meg. Hajlandóak 20 évre haszonbérbe adni a területet, évi 50 korona bérleti díjjal, az aragonit köbméteréért 10 koronát kérnek, melyet a községi pénztárba kell majd fizetnie. Abban az esetben, ha kiderül, hogy még sincs megfelelő mennyiségű aragonit, 5 év után a szerződés felbontható. A határozatot azzal indokolták a korondiak, hogy nincs elég pénzük saját befektetéshez, így egy magánvállalkozó nagyobb beruházást tud majd eszközölni, és több embert juttat majd munkához. Knop próbálkozott a terület megvásárlásával is, azonban ezt a kérelmét elutasították.³⁵

E határozat nyomán 1909. június 20-án megkötik a húsz egymás utáni évre szóló bérleti szerződést Knop Vencel és Tófalvi Ferencz korondi községi bíró között. A 20 pontot tartalmazó, 5 koronás szerződésben a következők álltak: az aragonit előnyös árának feltétele, hogy a szerződés kötésétől számított három éven belül Korond határában feldolgozó üzem létesüljön. Az üzem felállításáig évi 15 m³ aragonitot joga van elszállíttatni, ezen felül a zalatnai iskolának is évente 5-6 m³ aragonit jár. A kitermeléshez korondi lakosokat kell

³⁴ ROLHmH, F395, Korond község iratai, 1., f. 344-345.

³⁵ Uo., f. 380-384.

alkalmaznia, valamint, ha lesznek helybeli kitanult szakmunkások, akkor őket kell előnyben részesíteni az idegenekkel szemben. A kitermelt követ köbméteres halmokba kell rakni, ezt láttatnia kell egy községi képviselőnek, amennyiben ez nem történik meg, a község felbonthatja a szerződést.³⁶

A bérleti szerződés megkötése után a már kétszer is mellőzött Gáspár Gyula fellebbezést nyújt be a szerződés ellen. Azt sérelmezi, hogy a bérbeadás nem volt nyilvánosságra hozva, bár a törvény ezt előírja. A fürdőtulajdonos újabb ajánlatot tesz: kötelezné magát ő is egy műhely építésére és 20 koronát fizetne az aragonit köbméteréért. A fürdőtulajdonos terve azonban most sem járt sikerrel. Knopnak ugyanis volt egy igencsak befolyásos üzlettársa: Marton Alajos, budapesti díszműárú, országos és királyi udvari szállító, aki minden bizonnyal közbenjárt az ügy számukra kedvező elbírálásáért. Egy 1909. augusztus 11-én kelt levélben maga a „kereskedelemügyi magyar királyi miniszter” utasítja az alispánst, hogy ne fogadják el Gáspár fellebbezését. Ekkor Gáspár újra próbálkozik: 50 koronát ígér az aragonit köbméteréért. Ennek hatására a budapesti befolyásos kereskedő újra intenzív levelezésbe kezd, ezúttal az alispánhoz fordul. Leveleiből kiderül, hogy 1 m³ aragonit kitermelése 200 koronába kerül, hogy a kitermelt kömmennyiségnek csupán a fele használható fel, illetve, hogy a feldolgozásra kerülő anyagmennyiségnek is negyede megint kárba vész. Azt is megtudjuk, hogy kérésükre a Kereskedelemügyi Minisztérium 15000 korona értékű gépekkel látta el a zalatnai iskola kőcsiszoló osztályát, arra alapozva, hogy a korondi aragoniton dolgozhatnak majd.³⁷ Arra azonban nem derül fény, hogy konkrétan milyen kötődése volt Knop vállalkozásához. Valószínű, hogy Marton Alajos, mint a későbbi csiszolóüzem termékeit értékesítő fél, szerepelhetett a gyár történetében.

1909. szeptember 27-én Gáspár bejelenti, hogy a Knoppal kötött szerződés minden pontját elfogadja s ilyen körülmények között is hajlandó 50 koronát fizetni az aragonit köbméterenkénti áráért. Időközben az alispán levelezésbe bonyolódott Knop Vencellel és a korondi jegyzővel. Mindketten rossz véleménnyel vannak Gáspárról, főleg a jegyző, aki így ír: „Knop a biztos siker, Gáspár a biztos bukás.” Elmeséli az alispánnak azt, hogy Gáspár már régóta igyekszik megszerezni a községi bánya területét, „előre kieszelt, ravasz fondorlat útján” (1907-ben: Szováta konkurenciájára hivatkozva akarja a területet megszerezni, 1908-ban egy népi fürdőért cserébe fejtési engedélyt kér), valamint, hogy a saját bányájából termelt aragonitnak akkora árat szabott, hogy a zalatnai iskola már nem tudta megfizetni azt. Szerinte

³⁶ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810/1929-hez csatolt 420/1912, f. 13-14.

³⁷ Uo., f. 27., 68-80.

Gáspárnak az a célja, hogy az iskola ne kapjon máshol olcsóbb nyersanyagot, ezért szert akar tenni a község összes aragonitjára.³⁸

Knop leveléből megismerhetjük a korondi aragonit bányászatának nehézségeit: „a kőzet formatioja olyan, hogy legalább 10000 koronányi befektetés szükségeltetik, míg abból a hegyből jó és szakszerűen megnyitott bányát csinálók. Kőzet pedig oly keskeny rétegekben fordul elő, hogy csak apróbb dísz tárgyak készítésére alkalmas... vagyis az évi fogyasztása a kőnek nem lehet nagy (1 m³-ből sok apróság kijön)”, illetve azért is kockázatos aragonit díszműveket gyártani, mert drága, luxuscikkek készülnek belőle, s a község, aki ezt meg tudja engedni magának, „igen kényes ízlésű.”³⁹

November 16-án végre megszületik a döntés: az alispán jóváhagyja a Knoppal kötött szerződést, azonban módosítanak rajta: az aragonitot megdrágították 20 koronára és kikötötték, hogy a kitermelt nyersanyag 2/3 részét Korondon kell feldolgozni.⁴⁰

Gáspár Gyula most sem nyugszik bele a döntésbe: december elsején újabb fellebbezést nyújt be Valentsik Ferenc ügyvéd segítségével, a két héttel azelőtt meghozott 4321/1909-es véghatározat ellen. Ezúttal az 1886/XXII. t.c. 110§.-ára hivatkozik⁴¹, valamint két korondi természetrajztanár szakértői véleményére alapozva kijelenti, hogy az aragonit-előfordulás természeti ritkaság, így sorsa felől addig nem dönthettek volna, amíg az illetékes hatóságtól nem kérték ki a véleményt, hogy szükséges-e továbbra is fenntartani, vagy sem. Gáspár fellebbezését, melynek kivizsgálása hosszú ideig elnyúlik, ismételten elutasítják.⁴²

1911 márciusában Knop arra kéri a korondi képviselőtestületet, hogy módosítsák az általuk kötött szerződést, hiszen 1909 óta folyt a pereskedés, s emiatt 2 év elveszett a szerződés szabta időből. A képviselők beleegyeznek, hogy 1909. június 30. helyett 1911. január 1-jével vegye kezdetét a szerződés érvényessége.⁴³

³⁸ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810/1929-hez csatolt 420/1912, f. 61-63., 73.

³⁹ Uo., f. 61.

⁴⁰ Uo., f. 23.

⁴¹ „A község törzsvagyona csonkítatlanul fenntartandó.

Kivételes esetekben annak elidegenítését, lényeges átalakítását vagy felosztását, valamint ingatlan vagyonnak, vagy királyi kisebb haszonvételi jognak vételét a képviselő-testület csak az általa e végre legalább 30 nap közbevetésével határozatilag külön kitűzendő és kihirdetendő közgyűlésében összes tagjainak, ide értve a szavazattal bíró eljárókat is, általános többségével névszerinti szavazás mellett és a 24. § rendeleteinek megtartásával határozhatja el.

Ha a képviselők ezen gyűlésre kellő számban meg nem jelentek, ugyanezen a módon újabb közgyűlés hirdetendő s ha ezen sem volna meg a kellő szám, ezen képviselő testületi gyűlésből 15 napra egy újabb gyűlés összehívása elrendelhető, mely a jelenlevők többségével határoz.

Ugyanez áll a községi felügyelet alatt álló intézetek törzsvagyonára nézve is.” 1886/XXII. t.c. 110§.
(<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6215>)

⁴² ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810/1929-hez csatolt 420/1912, f. 24.

⁴³ ROLHmH, F395, Korond község iratai, 1. f. 428-429.

Néhai István Lajos, korondi író, az aragonitbányákról írott tanulmányában 1910-re teszi a csiszolóüzem építésének kezdetét, amely állami segítséggel valósult meg. A levéltári források tükrében azonban ez kétséges, hiszen abban az évben még nem volt tisztázott, hogy érvényes marad-e a bérleti szerződés, vagy sem. Szintén tőle származik az az adat, miszerint 1912-ben kezdte meg működését a kő- és díszműáru-csiszoló üzem, 20-25 munkással. Horváth István szerint azonban csupán 1916-ra tevődik az üzem elkészülése.⁴⁴ A feldolgozóüzem beindítására vonatkozó dokumentum nem került elő, azonban egy 1914 januárjából származó levél, amely „kereskedelemügyi ministertől” érkezett, arról ír, hogy a korondi aragonitáru gyár részére gépeket rendeltek, valamint jóváhagyják a kilátásba helyezett segélyt⁴⁵, s az is tény, hogy az első világháború leállítással kényszeríti az üzemet.⁴⁶ Az üzem indulásának legvalószínűbb éve tehát 1913.

Egy 1930-ban, Knop által írott levél szerint az 1915, 1916, 1917 és 1918. évek során szünetelt a munka.⁴⁷

Knop területeket vásárolt, így saját bányája is lesz: egy bányája a község birtokában volt egy pedig a sajátjában. A Csiga-dombon, Gáspár Gyula is megnyitotta a sajátját.⁴⁸

1917 júniusában Knop kérést ad be az Erdélyrészi Visszatérítő Bizottsághoz, hadi kára miatt. 10.000 korona kamatmentes kölcsönt igényel. „Tekintettel arra, hogy a zalatnai aragonitcsiszolda bizonyos úttörő munkát is fejt ki, amelynek fejlődése is föltöbb kívánatos”, Knop kérésének engedélyezését javasolja az Udvarhely vármegyei alispán.⁴⁹ Érdekes, hogy az alispán zalatnai csiszoldáról beszél, s nem korondiról. Nem tudni mi lehet erre a magyarázat. Talán valóban a zalatnai iskola csiszoldájára gondolt, s ennek működéséhez elengedhetetlen, hogy Knop talpra álljon a háborús károk után? Talán véletlenül fogalmazott így az alispán, mivel Knop még zalatnai lakos? Vagy netán a csiszolda székhelye Zalalnán lett volna?

Az év augusztusában a Kereskedelemügyi Miniszter kőolaj elosztására és forgalomba hozatalára vonatkozó rendeletének értelmében Knop 1 hordó, vagyis 151 kg petróleumot vehetett át készpénzbeli fizetés ellenében a marosvásárhelyi Kőolajfinomító gyár Rt-től. Az előadói íven Knop mint „korondi gyártulajdonos” szerepel.⁵⁰

⁴⁴ Horváth István: i.m., p. 27.

⁴⁵ Knop Vencel iratai, levél a kereskedelemügyi minisztertől

⁴⁶ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p. 5-6.

⁴⁷ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi iratok, 626/1931, f. 52.

⁴⁸ István Lajos: A korondi aragonitbánya története. Székely Útkereső, Székelyudvarhely, 1999, p. 6.

⁴⁹ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Alispáni iratok, 7003/1917, f. 1.

⁵⁰ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Alispáni iratok, 9038/1917, f. 2.

1918 márciusában beszerzési engedélyt kér Budapestről, „világító kőolajra”, vagyis petróleumra lenne szüksége. A kitöltött ívből kiderül, hogy ekkoriban egy darab, 12 lóerős benzinmotor működött gyárában.⁵¹ Ekkor tehát már újra dolgoztak az üzemben. 1920-ban pedig az addigi 20 lejes bért önszántából felemeli 600-ra.⁵²

A zalatnai iskolából elhozta Mészáros Károlyt művezetőnek, Mészáros Albertet esztergályosnak, Bedő Józsefet vágónak, a csiszoló részlegen pedig Oláh András dolgozott akkoriban, aki korondi származású volt. Ő 1941-ig maradt az üzemben, a többiek az 1920-as évek folyamán szerre felmondtak, mert nem kapták meg a kért fizetést.⁵³

1928-ban Gábor Ferenc érkezett Marosvásárhelyről művezetőnek, majd Zalalnáról Stal József.⁵⁴

Knop nem csak feldolgozta a nyers aragonitot, hanem el is adta. Egyik fő megrendelője a marosvásárhelyi Aragonit Művek Rt. (Uzinele de Aragonit SA) volt. Egy 1923-ban keltezett dokumentum arról tanúskodik, hogy Knop hétéves megállapodást kötött az Aragonit Művekkel, miszerint 1924 és 1931 között évi 2 vagon aragonitot ad el nekik a saját és a bérelt bányából. A községi bányából termelt anyag negyede nekik lesz szállítva. Megtudjuk azt is, hogy az egyezség pillanatában 60 lejnyi volt a bányászok napszáma, s ennek változása magával hozza majd az aragonit árának változását is. Knop ígéri, hogy első osztályú, válogatott, hibátlan köveket szállít, amelyek 6 cm vastagságúak és 20x30 cm alapfelületűek.⁵⁵

A marosvásárhelyi társaság-bejegyzési könyvben érdekes módon csak 1924-től szerepel az Aragonit Művek Részvénytársaság, négy igazgatósági taggal jegyzik be: Bürger Dezső, dr. Petru Flavian (?), dr. Tischler Martin és Vass Jenő. A részvénytársaságot az 1923. december 6-án tartott általános közgyűlés alkalmával alapították, Marosvásárhely székhellyel. A részvénytársaság célja különböző kövek, de főleg márvány és aragonit kitermelése, feldolgozása és értékesítése. Köveket saját, de idegen bányákból is beszerezhetnek. 30 éves működésre számítanak, bejegyzéskor az alaptőke 400.000 lej, amely 2000 darab 200 lej értékű részvényre oszlik. Az igazgatóság legkevesebb 3, legtöbb 8 tagból állhat, melyet a közgyűlés szavaz meg 3 évre.⁵⁶

⁵¹ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Alispáni iratok, 3363/1918, f. 1.

⁵² ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 63/1933, f.5.

⁵³ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p. 16.

⁵⁴ Uo, p.16.

⁵⁵ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal 8810/1929, f. 68.

⁵⁶ Román Országos Levéltár Maros megyei Hivatala (továbbiakban ROLMmH), F6, Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara, Társas Cég Jegyzék, 5. kötet

1929 júniusában egy újabb fellebbezési hadjárat indult: az eredeti bérleti szerződés szerint június 30-án megszűnik a bérlet érvényessége. 43 ember írja alá a kérelmet a marosvásárhelyi Aragonit Művek vezetésével, miszerint nem akarják, hogy a bánya június 30-a után is bérben maradjon. Arra hivatkoznak, hogy a bánya képezi a község egyetlen vagyonát és értékesebb, mint amennyi profitot termel, így a közlegő építési munkálatok finanszírozására nem lehet előnyösen felhasználni, valamint szerintük a szerződést Knop megszegte, mert külföldre is szállítottak nagy mennyiségű aragonitot, illetve Knop m³-ként 600 lejt fizet csupán, ami az akkori valós értéknek 1/8-a. Ezt a kérelmet egy rendkívüli ülésen vitatja meg a község előljárósága s végül arra a döntésre jutnak, hogy tartják magukat a módosított szerződéshez, ami 1931-ben fog lejárni. A kitermelés felügyeletére azonban kinevezték Nagy Lajost és Imre Jánost, valamint a jegyző és Veres István is megbíztatnak, hogy beszéljenek a bérlővel, akit arra kérnek, hogy állítson rendelkezésükre 1-2 vagon aragonitot a szerződés lejárta előtt. Ebből szeretnék finanszírozni a már említett építkezéseket.⁵⁷

Lévén, hogy a községi képviselőtestület nem hozott a kérést beadók számára kedvező döntést, 1929. július 8-án petíciót nyújtanak be az udvarhelyi prefektushoz. A prefektus folyó év októberében hozza meg a döntését, melyben az Aragonit Műveknek kedvez: elrendelik a bánya azonnali bezárását és kéri megállapítani a június 30. után kitermelt kömmennyiséget. Ekkor Knop lesz az, aki fellebbezést nyújt be: október 10-én kéri ügyének újratárgyalását. Az újratárgyaláson Knopnak kedveznek, látván, hogy Knop hajlandó kifizetni a községnek a szerződésbe bele nem foglalt két vagon aragonit árát (egyenként 50.000 lejt). Így visszavonják előző határozatukat és érvényben marad az 1930. december 31-es határidő.⁵⁸

1929 decemberében újabb panaszt nyújtanak be a felbujtott korondiak: egy októberi képviselőtanácsi határozat kimondta, hogy 7-7 vagon, vagyis 35-35 m³ aragonitot kapjon Knop a községi bányából, melyek árán felül még 50-50 ezer lejt fizet majd. A korondiak azt kifogásolták, hogy a 14 vagon kő nem arányos az üzem munkaképességével, illetve az ígért ár sem arányos a kő valódi értékével. Azt is kifogásolták, hogy az 1911-es szerződés hosszabbítás nem volt jóváhagyva felsőbb hatóság által, így az érvénytelen. Ezt a panaszt már csak 26 ember írja alá. A fellebbezést visszautasítják a prefektúrán, mivel határidő után érkezett.⁵⁹

⁵⁷ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 8810/1929, f.3., 8-9.

⁵⁸ Uo., f. 100-101.

⁵⁹ Uo., f. 107.

A következő év második fele szintén a bíróságon telik: közeledik a bérlet lejáratának időpontja, így Knop már előre kéri a községet a bérlet meghosszabbítására: a világháború alatt kimaradt 5 év a termelésből, így tehát csak 15 évig használhatta a 20 évre kibérelt bányát. Az Aragonit Műveknek ez sem tetszik, így megint óvást nyújt be Knop kérelme ellen. Ezúttal sem járnak szerencsével, a község meghosszabbítja a szerződést, azonban a következő módosításokat eszközölve: a kibányászott aragonit m³-kénti ára 10.000 lej, évi 5 vagont termelhet ki, maga a bérleti díj pedig 100.000 lej, amelyet három egyenlő részben kell kifizetnie. Knop megrendelőinek nem tetszik a döntés, így tehát újra fellebbeznek, magasabb fórumokon. A kolozsvári Helyi Felülvizsgálati Bizottság (Comitetul Local de Revizuire Cluj) azonban jóváhagyja a prefektúra 13.111/930-as határozatát, melyben a községnek és Knopnak kedveznek. Így tehát Knop Vencel 1935-ig dolgozhatna a községi bánya területén.⁶⁰

A számos fellebbezés és nyilatkozat, valamint egy levél szövegéből kiderül, hogy ekkoriban a szakmunkások nem is korondiak az üzemben, illetve, hogy Knop rendes piaci ár alatt adta el Marosvásárhelyre a kőzetet. Ezt csak úgy tehette meg, hogy valóban kevés összeget fizetett a községnek az aragonitért. Gáspár Gábor és özv. Dr. Borosnyai Pálné 1930. október 21-én keltezett leveléből kiderül, hogy az utóbbi 6 évben számos a Knopéhoz hasonló vállalkozás jött létre, Bukarestben, Temesváron, Udvarhelyen, Marosvásárhelyen, akik az alapanyagot mind-mind a korondi bányából szerezték.⁶¹

1931. október 14-én Knop beiratkozik a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamarához, mint aragonitot gyártó (fabricant de aragonit). Meglepő ez a kései jelentkezés, nem tudni, hogy a cége eddig hol szerepelt nyilvántartásban. Az okiratok szerint október 8-án kezdte a kereskedelmi tevékenységet.⁶² Nyilvánvaló a fentiek alapján, hogy valójában jóval korábban megkezdte tevékenységét. Az 1931. évről szóló pénzügyi évkönyvben, vagyis a Compassban azonban csak az ellenlábas Aragonit Művek Rt szerepel.⁶³

Ebben az évben megfordul a kocka: most Knop lesz az, aki meg szeretne szabadulni a bérelt területtől. A világszerte beköszöntő gazdasági válság a Székelyföld ezen részét sem kerülte el: Knop a prefektushoz fordul, hogy érvénytelenítsék a bérleti szerződést, vagy legrosszabb esetben csökkentsék felére a fizetendő bért, mert azokban az országokban, ahova eddig küldték az árut, megszorításokat vezettek be, illetve emiatt 1931-ben és 1932-ben nem is tudta kifejtetni a szerződésben biztosított kőmennyiséget. A kérés beadásakor a bérleti díj

⁶⁰ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 610/1931, f. 1-63.

⁶¹ ROLHmH, F43, Udvarhelyi vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 626/1931, f. 9.

⁶² ROLHmh, F17, Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara Csík megyei Hivatalának iratai, Kereskedelmi Nyilvántartó, 72/1931, f. 1.

⁶³ Gustav Leonhardt: Compass Anuar Financiar. Verlag Compass, Wien, 1931, p. 650.

70 %-ával már el volt maradva. A szerződésről való döntés végül a községre hárul, hiszen ők az egyik szerződő fél. A korondiak azonban nem akarják megszüntetni a bérletet, hiszen ez az egyetlen stabil jövedelemforrásuk. A községek 2-3 millió lejre értékelték Knop vagyonát, kinek területei voltak úgy Korond községben, mint Atyhában. Az elmaradt bérek értékét akár elkobzással is behajtanák. 1933 októberében még nem született döntés a bérlet ügyében, az eljárók húzzák az időt s ezzel még nagyobb lesz az adósság. Knop végül a kolozsvári Helyi Felülvizsgálati Bizottsághoz fordul.⁶⁴

Nem tudni, hogyan döntöttek Kolozsváron, illetve milyen egyezség született Koronddal, azonban 1938 márciusában, amikor megkezdődött Hecser Zoltán nyugdíjas jegyző sikkasztási pere, kiderül, hogy 1935-ben meghosszabbította Knop szerződését, anélkül, hogy erről szavazott volna a képviselő testület. Az új szerződés nagyobb mennyiséget engedett kibányászni, így 350.000 lejes kárt okozott a községnek. A jegyző eltörülte a bánya adóit és illegálisan lehozta felére a tartozott bér összegét.⁶⁵

1935-ben a román hatóságok Knop Vencel cégét, mint luxus aragonit tárgyakat előállító gyárként jegyzik, amelynek 12 munkása van, befektetett tőkéje eléri az 1.725.000 lejt és évi 14 tonnát termel. Ugyanekkor az Aragonit Művek Rt-nek 6 munkása van, de 40 tonna forgalma.⁶⁶ Nagy valószínűséggel a márvány növeli meg 40 tonnára a termelésüket, hiszen, amint azt tudjuk, Románia egyetlen aragonit bányája volt a korondi.⁶⁷ 1935-ben tehát két forrás is csupán ezt a két vállalkozást említi aragonit feldolgozóként. Kérdéses tehát azon vállalkozások sorsa, amelyekről az 1930-ban keltezett levél beszél: Bukarestben, Székelyudvarhelyen, Temesváron, akár csak az István Lajos által említett budapesti és debreceni feldolgozó műhelyeké is.

A '30-as évek, bár válsággal kezdődtek, a bánya virágkorát jelentették. Ekkor vált világhírűvé. A faluban működött már ekkor is kerámiagyár, azonban az aragonitot feldolgozó üzem még ennél is jelentősebb volt: állítólag Franciaország, Svájc és Németország jelentették a fő piacát⁶⁸, de Angliába és az Egyesült Államokba is szállítottak. A hagyomány szerint egy chicagói vásárló személyesen is felkereste az üzemet. Nyáron a turisták is látogatták a gyárat és állítólag 1932-ben még a román királyi család is eljött ide, s a királyné több dísztárgyat is rendelt.⁶⁹ Ekkoriban a munkások a városi gyárak órabérét kapták, ami falusi viszonylatban

⁶⁴ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal, 63/1933, f. 1-12.

⁶⁵ ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, prefektusi hivatal, 6721/1938, f. 1.

⁶⁶ *: Indicatorul Industriei Românești 1935. Ministerul Industriei și Comerțului, București, 1936, p. 320-321.

⁶⁷ Dimitrie Gusti (szerk.): Enciclopedia României. Economia națională: cadre și producție. Vol. III., Imprimeria Națională, București, 1939, p. 778.

⁶⁸ Böződi György: Székely bánja. Mefhosz könyvkiadó, Budapest, é.n., p. 217.

⁶⁹ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p. 10.

igencsak jó fizetésnek számított.⁷⁰ Ebben az időben Knop is megpróbálkozott cserépgyár létesítésével, azonban ez tiszavirág életűnek bizonyult.⁷¹

1935-től 1938-ig tehát illegális módon bérli Knop a községi bánya területét. Az 1941/1942-es évekből származó iratok tanúsága szerint a község el akarta adni a bánya területét, azonban a prefektus nem támogatta a szándékot, így elvetették ezt.⁷² 1941-ben következett be Knop Vencel halála, így hanyatlani kezdett az üzlet. Özvegye továbbviszi a vállalkozást, de ekkor már csak a saját bánya területéről termelnek, 1944-ig,⁷³ majd két év múlva, 1946 januárjában, hivatalosan megkezdí működését az özvegy vállalkozása, saját neve alatt⁷⁴. Egy 1949-ben keltezett igazolásból kiderül, hogy 1948. április 1-jétől megszűnt működni Knop Vencelné bányája. Egy, szintén ebből az évből származó, igazolás pedig kimondja, hogy „Korond községben semmi-féle kiaknázatlan nyersanyag nincs, melyeknek feldolgozására kisüzemeket lehetne létesíteni.”⁷⁵ Az év elején azonban, februárban, még tárgyaltak az aragonit ügyéről: Knop valamikori megrendelője, majd ellenfele, az Aragonit Művek azzal a kéréssel fordul a községhez, hogy adjanak el 1 vagon követ a községi bányából (tudniillik az ottani kövek voltak a legszebbek). A község úgy határoz, hogy nem ad aragonitot a vásárhelyi részvénytársaságnak. Ha eladnák a nagyon értékes, szép köveket, a nyakukon maradna a kevésbé jó minőségű. Úgy határoznak, hogy nyilvános árverésen adják el a rendelkezésre álló kőmenyiséget, remélvén, hogy így több bevételre tesznek szert.⁷⁶

Az Aragonit Művek Rt tehát sikeresen átvészelte a gazdasági válságot és a háborús éveket, s miután a Knop-féle bánya és üzem megszűnt, ez még mindig működött, bár az évek során sokszor változott az igazgatósági tagok száma, tulajdonosok kiléte és az alaptőke értéke is. A '40-es években Molnár Károly és neje birtokában volt a részvénytársaság. A Magyar Pénzügyminisztérium Külföldön Károsultak Ügyosztálya elkészített egy kimutatást a Romániában államosított magyarországi érdekeltségű vállalatokról. Ebben a kimutatásban nem szerepel a Knop család üzeme, azonban megjelenik két másik, az egyik az Aragonit Művek Rt. Tulajdonosokként itt is Molnár Károly és felesége, budapesti lakosok szerepelnek, akiknek tulajdonjoga 87% volt, 1943-as adatok szerint a tulajdonukat képező rész értéke 250.000 pengő volt. A visszatérítést kérők között szerepelt dr. Kazacsai (Karacsai) Emilné,

⁷⁰ Böződi György: i.m., p. 217.

⁷¹ Tófalvi Zoltán: A sóvidéki fazekasság. in: Néprajzi látóhatár, 1992, I. évfolyam, 3-4. szám, p.186.

⁷² ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Alispáni iratok, 9018/1942, f.1-2.

⁷³ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p 10.

⁷⁴ ROLHmH, F17, Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara Csík megyei Hivatalának iratai, Egyéni vállalatok jegyzéke, II. kötet, f. 561.

⁷⁵ ROLHmH, F935, Korond község iratai, 39. sz., f. 417.

⁷⁶ ROLHmH, F935, Korond község iratai, 14. sz.

szintén marosvásárhelyi, Aragonit üze me. Az üzem félig volt magyar kézben, berendezésekkel, szerszámokkal foglalkozott.⁷⁷ A Kazacsai-féle üzembről István Lajos is említést tesz, ám nála Kazacsay néven szerepel, és székelyudvarhelyiként ismeri.⁷⁸

1950-ben a bányák területe állami kézbe kerül. Udvarhely Vármegye Ideiglenes Bizottságának Hivatalos Lapja április 15-én közli a következő törvényerejű rendeletet: „A Minisztertanács 1950. január 13-ai 46 sz. határozata alapján. Az egész R.N.K. területén 1949. december 31-től kezdve az összes kőbányák a helyi Ideiglenes Bizottság kezelésébe mennek át és pedig: építési kőanyag-útépítésre alkalmas kőmész kő, téglának megfelelő agyag, patak vagy gödör kavics és homokbányák...⁷⁹” (a korondi iktatóban 1950. április 25-én jegyzik a kőbányák átvételét, amelyek ekkor Udvarhely rajon Szövetkezeti Termelési Kombinátjának, a Comraidprodnak lett a tulajdona). 5 évvel később az Építési és Ipari Anyagokat Termelő Minisztériumhoz csatolták és a bukaresti márványkőcsiszoló-üzemnek lett egy egysége. 1957 januárjától a Marosvásárhelyi Népművészeti Szövetkezethez csatolják. Az államosítás óta nem terveztek új tárgyakat, az eladás és a minőség mértéke egyre alacsonyabb lett. Ekkor 18-an dolgoztak a műhelyben.⁸⁰ Egy év múlva pedig a Székelyudvarhely rajoni Helyi Ipari Vállalathoz csatolták. A '60-as években már a hulladékkövekből is dolgoztak, az aragonitkészlet kimerülni látszott, végül átalakították kerámiaüzemmé. 1974-ben bezárt az üzem, az épület 1978-ig érintetlenül állt, ekkor átadták a helyi fogyasztási szövetkezetnek és autószerelő műhellyé alakították át. A műhely 2012-ig működött. Jelenleg az üzem épületét visszakapták a rokonok, akik a Korond-Parajd Természetvédelmi Gondnoksággal karöltve egy múzeum létrehozásán dolgoznak.

⁷⁷ Lipcsey Ildikó: CASBI: az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár működése Romániában (1945-1948). in: Regio, 1992, II. évfolyam, 3. szám, p. 89., ld.: <http://corvinuslibrary.com/roman/katalog.htm>

⁷⁸ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p 7.

⁷⁹ Közlemény. in.: Udvarhely Vármegye Ideiglenes Bizottságának Hivatalos Lapja, 1950, I. évfolyam, 5. szám., p. 12-13.

⁸⁰ Horváth István: i.m., p. 27.

Az aragonit dísz tárgyak

Lévén, hogy az aragonit egy igencsak ritka kristály, nem túl gyakoriak az ebből készített tárgyak. Éppen ezért az áruk is magasabb volt az átlagosnál. Az aragonit dísz tárgyakat elsősorban nem az egyszerű polgároknak szánták, hanem a módosabb rétegek képviselőinek.

Marton Alajos 1909-ben a következőt írja az aragonit dísz tárgyak gyártásáról: „az aragonitból csak luxus cikkek készülnek, tehát egy oly divatnak és közönség szeszélyeinek kell megfelelnie, és a kedveltség hamar meg is változik, tehát ki van téve a változásnak, ezekkel is számolni kell pedig nem oly mellékes kezdés, épp oly hamar csökkenhet az értéke, mint ahogy emelkedik”. A kicsit kuszának tűnő szövegből azonban a lényeg egyértelműen kivehető. Knop Vencel így ír: „Márpedig az aragonit áru csak egy divatcikk, amely a fogyasztó közönség szeszélyeinek van alávetve. Azt is merem állítani, hogy, ha az aragonit áru nem a prima üzletekben fordul elő, de csak 4-6-od rangú üzletekben, akkor a szép reményeknek indult iparág jövője agyon van ütve, mert ezen cikket először a legfelső 10 ezerhez tartozó vér- és pénzbeli arisztokratia között kell bevezetni, s akkor, amikor ezek lakásai megteltek, akkor csak mehetünk lejjebb, de megfordítva semmi esetre sem.”⁸¹

A korondi aragonitot feldolgozó üzemben kisméretű dísz tárgyakat készítettek, lévén, hogy keskeny ereken fordult elő a kőzet. Ennek ellenére az üzem által előállított tárgyak igencsak sokfélék: virágvázák, hamutartók, írókészletek, fényképtartók, gyertyatartók, cukortartók, kupák, éjjeli lámpák, gyümölcsöstálak, könyvtámaszok, órakeretek, talapzatok, toalett készletek, fiókfogantyúk stb. Nagyon ritkán fordultak elő nagyméretű aragonittömbök. Pár különleges darabról is tudunk, említésre érdemesek a korondi római katolikus templom szenteltvíz-tartói, ezek 1 méter magasak és 60 cm szélesek, a következő felirattal vannak ellátva: „Knop Vencel és neje sz. Váné Adél ajándéka 1930”, de szintén impozáns méretű a szovátai fürdőtelepi katolikus kápolna oltára és gyertyatartói, amelyek szintén aragonitból készültek, Knop Vencel és fia, Ferenc, tervezték és készítették el ezeket.⁸² A korondi templom főbejáratát és a frontfalat díszítő kövek aragonitok, de Székelyudvarhelyen, az ortodox templomban levő tabernákulumok is szintén korondi aragonitból készültek. Ám vannak igazán híres aragonit dísz tárgyak is: Titónak készült aragonit dísz lámpa, Dimitrovnak pedig gyümölcsöstál. De nem csak külföldi hírességekhez került a korondi aragonitból, a román királyi családnak is vannak itt készült, saját tervezésű tárgyai, de Gheorghiu-Dej

⁸¹ ROLHmH, Udvarhely vármegye iratai, prefektusi hivatal, 8810/1929-hez csatolt 420/1912, f. 80., 62.

⁸² Kovács Gábor: Korond-fürdőt nem a cseh vállalkozó törölte a turisztikai térképről. in: Népújság, 2001, LIII. évfolyam, 42. szám

számára is készült írókészlet. A család hagyományai szerint még a párizsi Louvre is őriz itt készült dísztárgyat.⁸³

Az aragonitot külszíni bányákban fejtették. Szigorúan csak kézi erővel, csákányokkal vágták körbe a kiemelkedő aragonittömböket, akár 10 méternél mélyebben is. (Csupán az '50-es években folyamodtak robbantásos módszerhez a kitermelés során, ám ezzel teljesen tönkretették a még megmaradt készletet.⁸⁴) A földet talicskákkal hordták el. Az így felszínre hozott aragonittömböt ékekkel, csákánnyal, vasbotok és vasrudak segítségével szabadították meg azoktól a részekről, amelyeket nem lehetett felhasználni (töredezett, borsókás részek). Ezután a felhasználásra szánt aragonitot akkora táblákra, tömbökre alakították, hogy szekéren le lehessen vinni a gyárba és beférjen a gatter alá. Az eladásra szánt nyersanyagot szintén szekérrel szállították a parajdi vonatállomásra.⁸⁵

Az üzembe került kődarabok különböző alakúak voltak, s ettől függően döntötték el a hozzáértő munkások, hogy melyikből milyen dísztárgy készíthető. A gatterre sima acéllapok voltak felszerelve, amelyek maguk alatt vizes kvarchomokot súrolván vágták megfelelő alakúra a kőveket. Ezután következett a nagyoló korong, ami karborundumból, vagyis szilícium-karbidból készült. Ezen a korongon leköszörülték a felesleges részeket, majd egy simább korongon lecsiszolták. A gömbölyű darabokat géppel csiszolták és fényezték, míg a szögleteseket kézzel. A csiszolás sok vizet elhasznált. A vágógép és az esztergakés nyomát finomabb smirglikő darabokkal csiszolták le, ezután pedig műhabkővel. Amikor már nem látszott a kés nyoma, a tengeri habkő és a kígyókő következett. Ezekkel is lecsiszolták a készülendő dísztárgyakat. Ezután kezdődött csak a fényezés. Az esztergált darabokat géppel fényezték. Ehhez a művelethez oxálsavba mártott gyapjúposztót használtak, addig súrolták a terméket a forgó gépen, amíg fényleni kezdett. A szögletes daraboknál fordított volt az eljárás: egy deszkára kifeszítettek egy oxálsavba mártott posztódarabot, s ehhez súrolták a tárgyat. Miután fényleni kezdtek, cinhamuval, vagy Sidolnak nevezett réztisztítóval is megkezelték, majd végső lépésként tiszta, fehér gyolccsal áttörülgették. A több darabból álló tárgyakat facsapokkal illesztették össze és dextrinnel ragasztották.⁸⁶

A készterméket gondosan átvizsgálták és csak ezután kerülhetett a raktárba s majd később csomagolásra és elszállításra.

⁸³ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p.19.

⁸⁴ Kovács Gábor: i.m.

⁸⁵ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p.20.

⁸⁶ István Lajos: i.m., 1999, p.9.

Ki volt Knop Vencel?

Knop Vencel 1872. január 29-én, ötödik gyermekként jött a világra, a csehországi, bohémiai Lomnicében, a Knop Ferenc és Crhova Maria által alapított családban. Kettejük házassága 1862. szeptember 16-án kötött, és nyolc gyermekük született.⁸⁷

Vencel Csehországban járta iskoláit, majd Bécsben is tanult. Az 1884-ben alapított, Horice-i szobrászati és kőfaragói iskolában tanulta meg a kőfaragás művészetét.⁸⁸ Akkoriban ez volt a kor legjelentősebb kőfaragó iskolája.⁸⁹ Tanulmányai folytatása előtt egy évig gyakornok volt a prágai Vencel-templom felújításánál. Innen Bécsbe utazott és beiratkozott a bécsi Iparművészeti Főiskola kőipari osztályába. Itt szerezte meg a kőipari tervező és a tanári diplomáját, 4 év tanulás után. Az iskola elvégzését igazoló okmányból kiderült, hogy kitűnő tanulmányi eredménnyel végzett, illetve, hogy céltudatosan készült a tanári pályára, de az is kiderült, hogy számos szakmai versenyen vett részt.⁹⁰

A zalaiznai Magyar Állami Kőfaragó és Kőcsiszoló Ipari Szakiskolának szüksége volt ilyen képzettségű szakemberre, így a magyar kormány 1895-ben felkérte kőfaragás és kőcsiszolás oktatására. Mivel az iskolában magyar, román és német nyelven folyt az oktatás, feltétel volt a magyar és a román nyelv egy éven belüli elsajátítása. Knop eleget tett a feltételnek, magas szinten elsajátítva mindkét nyelvet.⁹¹ Knop kezdetben ábrázoló geometriát és mértant tanított, majd szélesedett a paletta és rábízták az árnyéktan, betűrajz, kőipari technológia és költségvetéstan oktatását. 1896-ban a eredményes oktatási tevékenységéért kitüntetést kapott. 1899-ben már tagja volt a Magyar Iparművészeti Társulatnak, melynek folyóiratában időnként dolgozatokat is közölt.⁹² 1899-ben leleplezték egyik nagyszabású művét, amely az 1848-as preszákai tömeggyilkosság áldozatainak kívánt emléket állítani. E mű sajnos a Trianon utáni szoborrombolás áldozata lett.⁹³

1904. november 3-án tette le az állampolgársági esküt, Nagyenyeden, első feleségével, az 1876-ban született German Bozsena Franciskával együtt.⁹⁴

Tanárkodása mellett a Kereskedelmi Minisztérium megbízásából sokat utazott Erdély és Bánság területén, ahol új nyersanyag-lelőhelyeket mért fel és lehetséges kőipari telepeket véleményezett. Valószínű, hogy egy ilyen útja alkalmával jutott el Korondra is, ahol

⁸⁷ Szőcs Lajos: Jelentős korondi személyiségek. in: Hargita Népe, 2002, IV. évfolyam, 53. szám

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ A Pallas nagy lexikona. <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/060/pc006024.html>

⁹⁰ Knop Vencel iratai, egyetemi oklevél román fordítása

⁹¹ Szőcs Lajos: i.m.

⁹² *: Magyar Iparművészeti Társulat. in: Magyar Iparművészet, 1899, II. évfolyam, 6.szám

⁹³ <http://www.panoramio.com/photo/41651380>

⁹⁴ Knop Vencel iratai, honosítási okirat

felfedezte a nagy potenciált rejtő aragonitot. Feltárásba kezdett, s a kitermelt követ a zalatnai iskolába szállította.⁹⁵ Mindez valamikor 1907 táján történhetett. Az iskola diákjai által készített tárgyak híressé váltak Monarchia-szerte, sőt még Berlinben is. 1909-ben Knop végül úgy döntött, hogy kibérli a Korond község birtokában levő területet és bányát nyit. 1914. május 24-től nyugdíjaztatja magát, bár már a tanári pálya legmagasabb fokozatának is birtokában volt, évi 1300 forint keresettel. Knop feladta a biztos és jól jövedelmező zalatnai állását azért, hogy Korondra költözhesen és az aragonitnak szentelje életét. Létrehozta az első Aragonit-Díszműáru Gyárat.⁹⁶

Második felesége, a 20 évvel fiatalabb Váné Adél is sokat segített férjének a vállalkozás működtetésében. Adél 1892. augusztus 6-án született, Váné Ferenc bányamérnök és Beke Izabella lányaként. Közel húsz éves volt, amikor Knop Vencellel házasságra lépett, 1912. április 16-án, Zalatnán. Frigyükből három gyermek született: Ferenc (1914. május 27.), Vencel (1916. február 10.) és Izabella (1920. február 6.), a fiúk még Zalatnán születtek, de a lányok már Korondon.⁹⁷

1918-ban, amikor az úgynevezett „sóvidéki verekedés” történt, a román katonaság megtorlásától Knop Vencel, a község akkori egyetlen románul tudó lakója, és Hadnagy Mihály plébános mentették meg a települést.⁹⁸

A Knop által vezetett bánya s az innen kitermelt követ feldolgozó üzem kb. 20-25 családnak biztosított kenyeret. Az üzem virágkorát a két világháború közti időszakban élte, az itt készült termékek külföldre is eljutottak és még a királyi család is meglátogatta a gyárat. Knop nagy népszerűségnek örvendett a korondiak körében, hiszen sokat segített rajtuk. Bartha József frissen végzett tanítót, mivel nem kapott munkát magának, egy évig alkalmazta magántanítóként a gyermekei mellé. Egy másik híres jótéteménye, hogy Csehországból hozott négy Singer varrógépet, melyet a korondi lányok nem kellett azonnal kifizessenek, hanem apránként ledolgozták annak árát. 1924-ben kinevezték a Korondi Katolikus Egyház főgondnokává.⁹⁹

Még kitüntetést is kapott a vidék fejlesztéséért, megkapta a Román Korona-Rend lovagkeresztjét.¹⁰⁰

⁹⁵ Szőcs Lajos: i.m.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Szőcs Lajos: A korondi aragonit dísz tárgyak és Knop Vencel megmaradt emlékeiről. in: Hargita Népe, 2005, XVII. évfolyam, 178. szám

¹⁰⁰ Szőcs Lajos: i.m., 2002

1940-ben Knop átveszi a Hangya szövetkezet vezetését. Halála után a helybeli unitárius lelkész folytatja munkásságát.¹⁰¹

1941-ben a MURT (Magyar Útépítő Részvénytársaság) felkéri, hogy találjon egy alkalmas területet, ahol a községhez közel andezit bányát tudnának nyitni. Lévéen, hogy a Marosvásárhelyt Székelyudvarhelyel összekötő út nagyon rossz minőségű volt, új utat kellett építeni, ehhez volt szükség a kőbánya megnyitására.¹⁰²

Knop Vencel 1941. november 19-én hunyt el. Kívánságához híven nem a községi temetőben helyezték örök nyugalomra, hanem a korondi határban, a Cserés nevezetű helyen, szemben a bányáival.¹⁰³

A cseh vállalkozó emléke mára már nem él annyira elevenen a helyiek körében, bár valamikori népszerűségéről tanúskodik az a tény, hogy számos helynév kötődik hozzá: Tanáré, Tanárnál, Tanárcserejénél.¹⁰⁴

¹⁰¹ István Lajos: A Hangya Szövetkezetekről. in: Hazanéző. A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata, 2000, XI. évfolyam, 1. szám

¹⁰² István Lajos: A korondi andezit kőbánya története. in: Hazanéző. A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata, 2006, XVI. évfolyam, 2. szám

¹⁰³ Kovács Gábor: i.m.

¹⁰⁴ Tóth Attila–István Lajos: i.m., p.26.

Befejezés

Körülbelül száz éve kezdődött az aragonit históriája s annak ellenére, hogy már nincs, amit kitermelni, története folytatódik a nyitandó múzeum által. Tanulságos lehet bárki számára Knop Vencel élete, aki választott hazájának oly sokat nyújtott. Elismerésre méltó kitartása és elszántsága, amelyről munkássága során végig tanúságot tett a majdnem folytonos üzleti áskálódás ellenére. S az is dicséretes, ahogyan beilleszkedett az új korondi környezetbe, megkedveltetvén magát mindenkivel, hiszen sokat tett a településért, nem csak munkahelyeket biztosított, de áldozott is a községre adományai révén, s meg is védte azt, ha úgy adta a szükség.

A dolgozat elkészítésével sikerült kibővíteni a korondi aragonit feldolgozásának történetéről meglévő tudásanyagot, melynek alapját István Lajos írása jelentette. A levéltári források tükrében a Knop Vencelhez kötődő bányák és feldolgozó üzem története néhol átíródott, máshol árnyalódott, részletesebbé vált és új elemekkel is bővült.

Mellékletek

Tófalvi József
gyűjteményéhez tartozó
aragonit órakeret.
(saját felvétel)

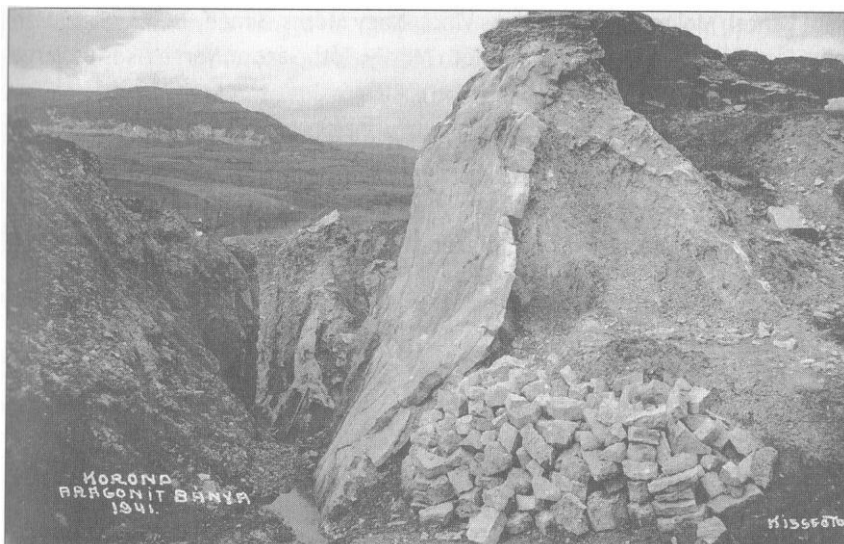
Tófalvi József gyűjteményéhez tartozó tojás
alakú aragonit fedeles tál.
(saját felvétel)

Tófalvi József gyűjteményéhez tartozó
aragonit csiszolatok.
(saját felvétel)

Knop Vencel aragonitbánya:

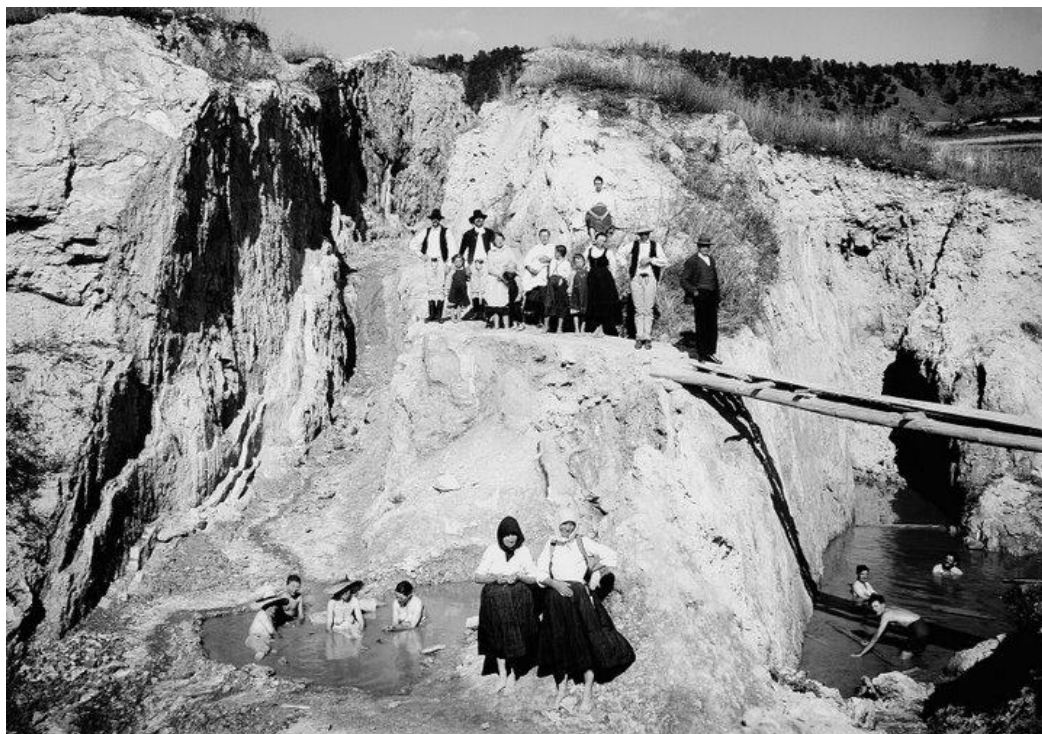
(ismeretlen eredetű felvétel,
felirat alapján: Kiss Foto)

(Kováts Foto, kb.1940)

(Heim Albert felvétele)

(Balogh Ernő felvétele)

Knop Vencel

(ismeretlen eredetű felvétel)

Knop Vencel saját kezű aláírása

Stappájos Abonyi Munk
kezelője
Knop Vencel
gyógyt. tanár.

(Bicsok Zoltán felvétele)

Bibliográfia

- Ambrus Lajos (szerk.): *Helyismereti olvasókönyv*, Firtos Művelődési Egyesület, Korond, 2001
- Bányai János: *A székelyföldi ásványvizek lerakódásainak geológiája*. Kül. I. a Dr.Szádeczky-Kardoss Gyula Emlékkönyvből, Kolozsvár, 1938
- Böződi György: *Székely bánja*, Mefhosz könyvkiadó, Budapest
- Gusti Dimitrie (szerk.): *Enciclopedia României. Economia națională: cadre și producție*, Vol. III., Imprimeria Națională, București, 1939
- Horváth István: *A székely sóbányászat rövid története*, Parajdi Sóbánya, Parajd, 2001
- István Lajos: *A korondi aragonitbánya története*, Székely Útkereső, Székelyudvarhely, 1999
- István Lajos: A korondi andezit kőbánya története, in: *Hazanéző. A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata*, 2006, XVI. évfolyam, 2. szám
- István Lajos: A Hangya Szövetkezetekről, in: *Hazanéző. A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata*, 2000, XI. évfolyam, 1. szám
- István Lajos: *A korondi nép ég-, föld- és köismerete*, kézirat, Korond, 1985
- K. Kovács András (szerk.): *Korondi sokadalom*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002
- Kovács Gábor: Korond-fürdő nem a cseh vállalkozó törölte a turisztikai térképről. in: *Népújság*, 2001, LIII. évfolyam, 42. szám
- Lipcsey Ildikó: CASBI: az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár működése Romániában (1945-1948), in: *Regio*, 1992, II. évfolyam, 3. szám
- Merza Gyula: Korond-fürdő, in: *Erdély, honismertető folyóirat*, Erdélyi Kárpát-Egyesület, XIV.évfolyam, 3-4. szám, Szent Bonaventura könyvnyomda, Kolozsvár, 1907
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*, Fanda és Frohna Könyvnyomdája, Budapest, 1868
- Szőcs Lajos: Jelentős korondi személyiségek, in: *Hargita Népe*, 2002, IV. évfolyam, 53. szám
- Szőcs Lajos: A korondi aragonit dísz tárgyak és Knop Vencel megmaradt emlékeiről, in: *Hargita Népe*, 2005, XVII. évfolyam, 178. szám
- Tófalvi Zoltán: A sóvidéki fazekasság, in: *Néprajzi Látóhatár*, 1992, I. évfolyam, 3-4. szám

- Tóth Attila: *Contributions on the mineralogy of the Corund carbonate deposit*, Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Geologia, XLVII, 1.
- Tóth Attila–István Lajos: *A darázskőtől az ónixmárványig*, Hazanézó könyvek, Korond, 2010
- Vofkori László: *Utazások Székelyföldön*, Csíkszereda, Pro Print Kiadó, 2007
- *: Közlemény. in: Udvarhely Vármegye Ideiglenes Bizottságának Hivatalos Lapja, 1950, I. évfolyam, 5. szám
- *: Indicatorul Industriei Româneşti 1935, Ministerul Industriei şi Comerţului, Bucureşti, 1936
- *: Magyar Iparművészeti Társulat, in: *Magyar Iparművészet*, 1899, II. évfolyam, 6.szám

Internetes források:

- A Pallas nagy lexikona:
<http://mek.niif.hu/00000/00060/html/060/pc006024.html> (2012. márc. 28.)
- Corvinus Magyar Történeti Könyvtár:
<http://corvinuslibrary.com/roman/katalog.htm> (2012. márc. 28.)
- Ezer év törvényei:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6215>, (2012. márc. 28.)
- <http://www.panoramio.com/photo/41651380> (2012. márc. 28.)

Levéltári források:

- Knop Vencel iratai (a család birtokában: egyetemi oklevél román fordítása, honosítási okirat, levél a kereskedelemügyi minisztertől)
- ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Alispáni iratok
- ROLHmH, F43, Udvarhely vármegye iratai, Prefektusi hivatal
- ROLHmH, F395, Korond község iratai, 1. (Községi előljáróság határozati könyve)
- ROLHmH, F395, Korond község iratai, 14. (Községi előljáróság határozati könyve)
- ROLHmH, F395, Korond község iratai, 39. (Hivatali levelezés)
- ROLHmH, F17, Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara Csík megyei Hivatalának iratai, Egyéni vállalatok jegyzéke, II. kötet.
- ROLHmH, F17, Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara Csík megyei Hivatalának iratai, Kereskedelmi Nyilvántartó
- ROLMmH, F6, Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara, Társas Cég Jegyzék, 5. kötet